

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies / Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): Radoslav Ivančík
Article / Článok: Quo vadis európska obrana a bezpečnosť
Publisher / Vydavateľ: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov –
UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences
and International Relations – UMB Banská Bystrica
DOI: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.3.47-67>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

IVANČÍK, R. 2019. Quo vadis európska obrana a bezpečnosť. In *Politické vedy*. [online]. Vol. 22, No. 3, 2019. ISSN 1335 – 2741, pp. 47-67. Available at: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.3.47-67>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu Politické vedy. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

QUO VADIS EURÓPSKA OBRANA A BEZPEČNOSŤ

QUO VADIS EUROPEAN DEFENCE AND SECURITY

Radoslav Ivančík*

ABSTRACT

Intensive scientific research conducted in the area of defence and security suggests that the gradual deterioration of the global and regional security environment and security situation during the first two decades of the new millennium, the considerable increase in symmetric and, above all, asymmetric security threats, along with the announced shift of the United States' primary interests from Europe to the Asia-Pacific region, prompted the adoption of various measures of political, security, military, legislative and organizational nature, both at national and integration groupings level (alliances, unions, pacts, etc.). Therefore, the author, using relevant scientific research methods in the study, analyses current trends in European defence and security and the prevailing tendencies in defence spending. Simultaneously, he points out that the European Union and its Member States must respond to these circumstances and take responsibility for their defence and security, as well as for their further development in their own hands. Finally, the author, in the context of scientific research results, underlines that, in order to meet this daring goal, European countries will inevitably need to increase their defence expenditures, as they urgently have to maintain, modernize and build new appropriate military capabilities and capacities to be able to respond not only to current military and non-military threats but also to future security challenges.

Key words: Europe, defence, security, politics, policy, environment, threats, spending, and globalization

Úvod

Ku koncu druhej dekády 21. storočia, tri desiatky rokov po zásadných politických zmenách vo svete súvisiacich s koncom studenej vojny, sa Európa opäť dostáva do obdobia bezpečnostnej neistoty. Kým však bezpečnostné

* plk. gšt. v zál., Ing. Radoslav Ivančík, PhD. et PhD. pôsobí ako odborný asistent na Katedre informatiky a manažmentu, Akadémie Policajného zboru v Bratislave, Sklabinská 1, 835 17 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: radoslav.ivancik@minv.sk.

prostredie v období studenej vojny bolo charakterizované pevným svetovým bipolárnym systémom, ktorý určoval spôsob účasti štátov v oblasti medzinárodnej bezpečnostnej politiky, ukončením bipolarity sveta došlo k výraznej zmene vzťahov medzi štátmi, k ich kvalitatívnej i kvantitatívnej premene. (Jurčák, 2013) Situáciu navyše v posledných rokoch výrazne komplikuje globalizácia, ktorá predstavuje celý rad fenoménov. Tie generujú tlaky, ktoré štáty výrazne pociťujú (Ondria, Kollár, 2011) a ktoré ovplyvňujú okrem iného aj ich obranu a bezpečnosť. Globalizácia totiž predstavuje vysoko dynamický mnohostranný proces, v ktorom sa prelínajú a navzájom ovplyvňujú politické, ekonomické, sociálne, vojensko-strategické, technologické, ekologické a ďalšie faktory. (Šikula, 2005) Doterajší vývoj globalizácie pritom ukazuje, že rozhodujúci vplyv na jej priebeh majú ekonomické faktory, ktoré výrazne ovplyvňujú ostatné a na ich základe vzniká nový systém medzinárodných ekonomických, politických, bezpečnostných a sociálnych vzťahov. (Ivančík, 2012) V dôsledku globalizácie tak dochádza nielen ku zmenám stability a bezpečnosti, ale zároveň aj k vyššej zraniteľnosti a závislosti štátov. (Baričičová, 2017)

Súčasný globalizujúci svet a pohyby spoločenských skupín naprieč štátmi prinášajú nové vnímanie bezpečnostného ohrozenia štátov, pričom vznikajú nové potenciálne druhy hrozieb, na ktoré štáty musia reflektovať a vytvárať nástroje proti týmto hrozbám (Nečas, Ušiak, 2011), vrátane nástrojov vojenských. To je aj jeden z dôvodov, prečo štáty cítia potrebu reagovať spoločne, vyvíjať integrované úsilie, kolektívne čeliť novým hrozbám a prispôbiť medzinárodné organizácie, ktorých sú členmi (v prípade európskych krajín najmä EÚ a NATO), novým úlohám (Marek, 2017) v oblasti zaistenia vlastnej, individuálnej i kolektívnej bezpečnosti a obrany.

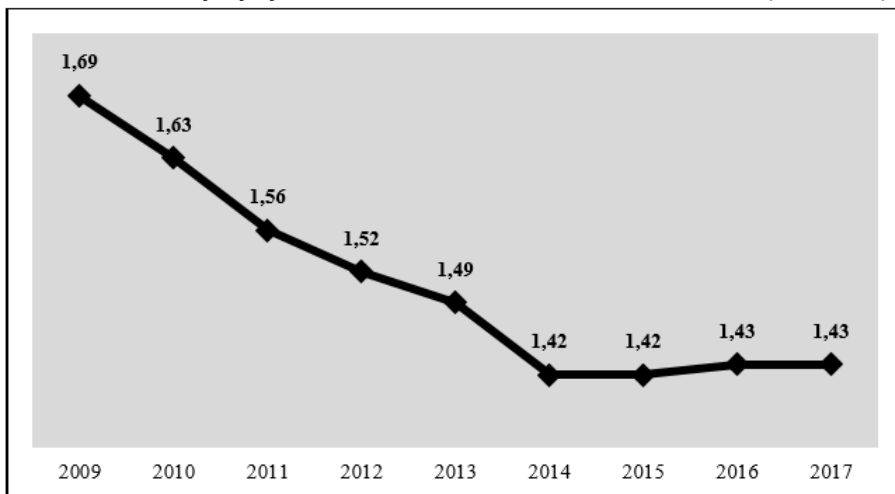
Na pozadí už zmienenej prehlbujúcej sa globalizácie, rastu "nezápadných aktérov", kumulácie ekonomických a politických problémov, eskalácie napätia a konfliktov v okolí južne a východne od európskych hraníc, tak vystupuje veľmi vážne do popredia otázka schopnosti využitia vojenských kapacít a spôsobilostí európskych krajín, ktoré by mali predstavovať jeden z kľúčových prvkov dlhodobého zaistenia európskej obrany a bezpečnosti. Najmä v súvislosti s konfliktom na Ukrajine a anxiou Krymu sa preto stále častejšie hovorí o potrebe modernizácie existujúcich a budovania nových obranných kapacít, schopností a spôsobilostí ozbrojených síl európskych štátov,² ako aj o možnosti

² V tejto súvislosti je potrebné na doplnenie uviesť, že kľúčové poslanie, funkcie a úlohy v oblastiach

vytvorenia európskej armády. Realita však nie je najmä v oblasti výdavkov na obranu vôbec ružová (graf 1).

Ako vyplýva z grafu 1, zatiaľ ide skôr o zastavenie ich dlhoročného poklesu, ako o ich zvyšovanie. Významný problém v tomto prípade predstavuje hlavne ochota európskej verejnosti a politických elít výraznejšie navyšovať výdavky na obranu po ére nie príliš úspešných vojenských operácií, čo však platí nielen pre Európu, ale aj pre Spojené štáty. Či a nakoľko môže prispieť k zmene takéhoto postoja negatívny bezpečnostný vývoj v tzv. dúhe nestability (Sahel, severná Afrika, Blízky východ), s významným presahom do Európy, je otvorené. V každom prípade je Európa v súčasnosti postavená pred výzvou väčšej deľby úloh pri zaisťovaní obrany bezpečnosti vo svojom okolí so Spojenými štátmi americkými, ktoré v poslednej dobe nie sú až tak veľmi ochotné vystupovať v úlohe jej jednoznačného bezpečnostného garanta, ako tomu bolo v predchádzajúcich obdobiach.

Graf č. 1: Prehľad výšky výdavkov na obranu v EÚ v rokoch 2009 až 2017 (v % k HDP)

Zdroj: EDA, 2018

obrných spôsobilostí, obranného výskumu a rozvoja technológií, európskej spolupráce vo vyzbrojovaní a európskeho obranného priemyslu, ako aj v kontexte úsilia zúčastnených členských krajín Európskej únie dosiahnuť harmonizáciu svojich aktivít, eliminovať nepotrebné duplicity a racionalizovať európsky sektor obranného výskumu a vyzbrojovania, vrátane spoločného sústredenia zdrojov na zabezpečenie zodpovedajúceho rozvoja obranných technológií a priemyselných kapacít, plní Európska obranná agentúra. (Koblen a kol. 2011)

1 Európska obrana a bezpečnosť na konci druhej dekády 21. storočia

Koniec studenej vojny síce značne obmedzil možnosti symetrického vojenského ohrozenia v Európe, avšak nové, predovšetkým asymetrické bezpečnostné hrozby v podobe napríklad medzinárodného terorizmu, cezhraničného organizovaného zločinu, kybernetických útokov na verejné i súkromné siete alebo nelegálnej masovej migrácie, ktoré vystúpili do popredia v novom miléniu, majú oveľa diverzifikovanejší charakter a zároveň sú podľa **Baričicovej a Pajpachovej** (2016) menej viditeľné, rozmanité a veľmi ťažko predvídateľné. Sú tiež dôkazom toho, že sa ich aj napriek zvýšenému úsiliu v posledných rokoch dosiaľ nepodarilo odstrániť, ba práve naopak, mnohé z nich ešte viac naberajú na intenzite. Aj na základe toho možno konštatovať, že bezpečnosť patrí v súčasnej dobe k najskloňovanejším a najfrekvencovanejším pojmom vo všetkých jej podobách. Z toho dôvodu je nutné na vznikajúce hrozby a zmeny v bezpečnostnej situácii v globálnom, euroatlantickom i regionálnom bezpečnostnom prostredí reagovať zdokonaľovaním existujúcich a prijímaním nových, účinnejších a efektívnejších opatrení v oblasti zaistenia európskej bezpečnosti. (Baričicová, 2017)

Dnes Európa čelí viacerým novým výzvam a bezpečnostným hrozbám a nachádza sa v úplne inej podobe medzinárodných vzťahov a v inom bezpečnostnom prostredí, aké existovalo pri jej kreovaní. (Nečas, Kollár, 2018) Z historického hľadiska sa nachádza vo fáze, kedy sa blíži koniec obdobia Pax Americana, ktoré nastúpilo po období Pax Britannica, t. j. niekoľko storočí trvajúcej anglosaskej ekonomickej a ideologickej hegemonii. Tento zatiaľ skôr "začiatok konca" je ovplyvnený dvoma hlavnými faktormi. Prvým je vzostup "nezápadných" aktérov, hlavne Číny s jej rastúcimi globálnymi ambíciami a vedľa nej silnejúcich a emancipujúcich sa regionálnych aktérov ako sú Rusko, India, Brazília či Turecko. Euroatlantická demokracia spolu s prozápadným Japonskom kontrolovali na samom začiatku 21. storočia 75 percent svetového bohatstva. V súčasnosti už je to menej ako polovica a tento podiel sa neustále znižuje. Druhým faktorom sú narastajúce ekonomicke a politické problémy západných demokracií, a to aj napriek ich stále vysokej miere bohatstva, ekonomickeho, politického, kultúrneho a v neposlednom rade i vojenského vplyvu.

Pád americkej banky Lehman Brothers v septembri 2008 nebol len symbolickým začiatkom najhlbšej globálnej ekonomickej a finančnej krízy od

tridsiatych rokov minulého storočia, ale aj symbolickým koncom unipolárneho momentu histórie, kedy sa po zrútení Sovietskeho zväzu stali Spojené štáty jedinou globálnou superveľmocou. Zahraničná politika Spojených štátov je však aktuálne determinovaná viacerými domácimi problémami, ktoré **Aaron D. Miller** označil ako "šesť smrteľných dečok": debt (dlh), deficit (rozpočtový deficit), dysfunctional politics (nefunkčná politika), dependence on hydrocarbons (závislosť na uhľovodíkoch) a deteriorating educational system and infrastructure (zhoršujúci sa vzdelávací systém a infraštruktúra). (Miller, 2016) Regresívne ekonomické a sociálno-politické faktory ovplyvňujúce nielen vnútornú, ale aj zahraničnú americkú politiku okrem iného znamenajú, že Spojené štáty americké sú nútené hľadať rovnováhu medzi udržiavaním globálneho vplyvu a obmedzovaním nákladov na globálne aliancie a partnerstvá.

Vývoj svetovej bezpečnostnej situácie môže tento zámer modifikovať, pretože Spojené štáty sú nútené reagovať na paralelný vznik ďalších potenciálnych ohnísk konfliktov: na Blízkom východe v súvislosti s aktivitami Iránu a Islamského štátu a na Ukrajine, ktorá bola konfrontovaná so silnou ruskou protireakciou, vrátane vojenskej, na jej pokus o zmenu geopolitickej orientácie a priblíženie sa k Európskej únii (ďalej len EÚ) a Severoatlantickej aliancii (ďalej len NATO). Zároveň v nasledujúcich dekádach bude konštantou oveľa väčšie zameranie Spojených štátov na priestor Ázie a Tichomoria. V ňom totiž čoraz viac silnie politický, ekonomický a vojenský vplyv Číny, ktorá je síce na jednej strane stále vplyvnejším americkým ekonomickým partnerom,³ na druhej strane ale aj ich hlavným geopolitickým rivalom v 21. storočí, čo so sebou prináša i dôraz na "vojenské zadržiavanie" Číny v podobe väčšieho rozmiestňovania amerických vojenských síl, predovšetkým námorníctva, do oblasti Tichomoria, juhovýchodnej a východnej Ázie.

EÚ sa zatiaľ ešte stále zaoberá viac sama sebou. Podarilo sa jej síce v čase krízy odvrátiť kolaps jednotnej meny eura a udržať ekonomickú stabilitu

³ Americko-čínske vzťahy dnes predstavujú najdôležitejší bilaterálny vzťah súčasnosti. Ukazujú to jasne ekonomické údaje: Vzájomná obchodná výmena dosahuje takmer 600 miliárd dolárov ročne; USA sú druhým najväčším obchodným partnerom Číny (po EÚ); Čína je tretím najväčším obchodným partnerom USA po Kanade a EÚ; Čína je najväčším vývozcom do USA (470 miliárd dolárov); Čína je najväčším veriteľom USA, drží dlhopisy americkej vlády v hodnote 1,2 bilióna dolárov; Čína drží svoje devízové rezervy v hodnote 3,8 bilióna dolárov z 60 % (odhad) v amerických dolároch z čoho vyplýva záujem Číny na tom, aby Spojené štáty prosperovali, resp. aby dolár držal svoju hodnotu. Zároveň je v záujme USA, aby Čína mala dôveru v stabilitu dolára.

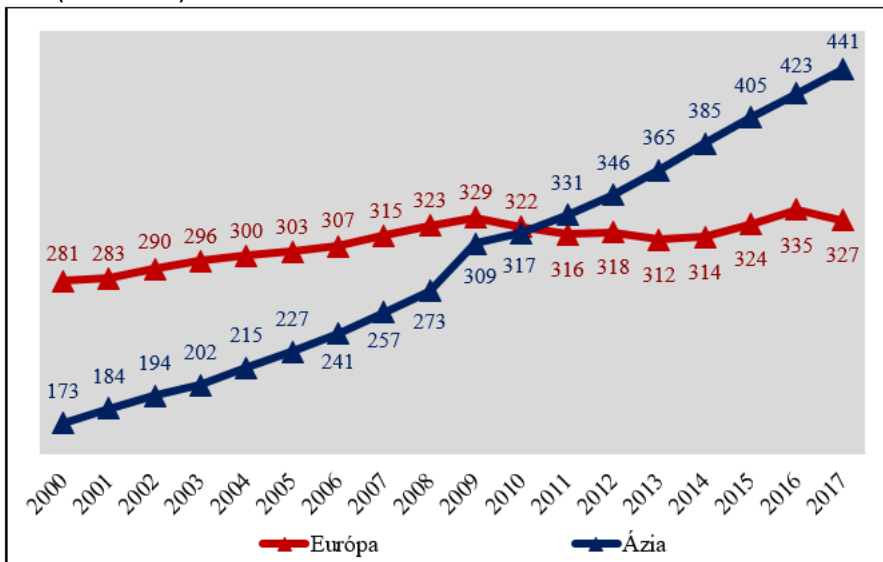
eurozóny, avšak za cenu obrovských finančných intervencií a prostriedkov. Kríza eurozóny zároveň obnažila napätie a rozdiely medzi jednotlivými členskými štátmi únie a výrazne sociálne zneistila milióny Európanov. Viditeľným následkom je zníženie spoločenskej súdržnosti. Zmenšila sa tiež dôvera občanov v európske inštitúcie, resp. európsky integračný model, čo so sebou prináša okrem iného aj rast politického vplyvu populistických a extrémisticky zameraných síl. Naplno sa to prejavilo v posledných voľbách do Európskeho parlamentu v máji 2014.

Po dvoch desiatkach rokov od prvej zahraničnej operácie NATO v bývalej Juhoslávii sa začínajú naplno prejavovať limity "liberálneho intervencionizmu", t. j. zásahov NATO, resp. Spojených štátov a ich spojencov, vrátane európskych, v niekoľkých konfliktoch (Afganistan, Irak, Líbya), ktorých výsledok, berúc do úvahy ľudské a materiálne straty, určite nemožno nazvať vojenským a politickým úspechom.⁴ **Linda Bilmesová** z Harvardskej univerzity vo svojej obsiahlej analýze vojen v Iraku a Afganistane dospela k záveru, že obe vojny budú stáť Spojené štáty v dlhodobom horizonte 4 až 6 biliónov dolárov, hoci doteraz boli na vojny vydané „len“ cca dva bilióny dolárov. Ďalšie výdavky si v budúcnosti vyžiadajú najmä náklady na starostlivosť o vojnových veteránov z oboch vojen. (Bilmes, 2013)

Misia v Afganistane však bola na druhej strane paradoxne možno jedným zo svorníkov, ktorý udržiaval súdržnosť minimálne v rámci NATO v situácii, keď začali narastať vnútorné tlaky vo vnútri aliancie, predovšetkým z dôvodu nerovnomerného podielu na zabezpečenie jej akcieschopnosti medzi európskymi členskými štátmi a Spojenými štátmi. Pozíciu Európy v kocke vyjadril bývalý americký minister obrany **Robert M. Gates**, ktorý vyhlásil, že dochádza k procesu demilitarizácie Európy. (Gates, 2010) V tejto súvislosti je možné spomenúť rast vojenskej sily ázijských krajín, ktoré postupne v priebehu 21. storočia predstihli Európu vo výške výdavkov na obranu (graf 2).

⁴ Výpovednú hodnotu má v tejto súvislosti hodnotenie operácie v Afganistane zástupcom náčelníka Štábu obrany britských ozbrojených síl genpor. Jamesom Everardom, ktorý predikuje, že v nasledujúcich rokoch možno očakávať zhoršovanie situácie v krajine, ktoré bude prebiehať s rôznou rýchlosťou a hĺbkou. Podľa genpor. Everarda zostanú Kábul a provinčné hlavné mestá pod kontrolou vlády, kým zvyšok bude ovládať Taliban a súkromné milície miestnych warlordov. Väčšina síl Afganskej národnej armády bude zavretá na základniach. Z Afganistanu sa môže podľa neho stať to, čo sa bude nazývať Yaghestan, t. j. krajina rebelov, bez práva a vlády.

Graf č. 2: Komparácia výšky výdavkov na obranu v Európe a Ázii v rokoch 2000 až 2017 (v mld. USD)

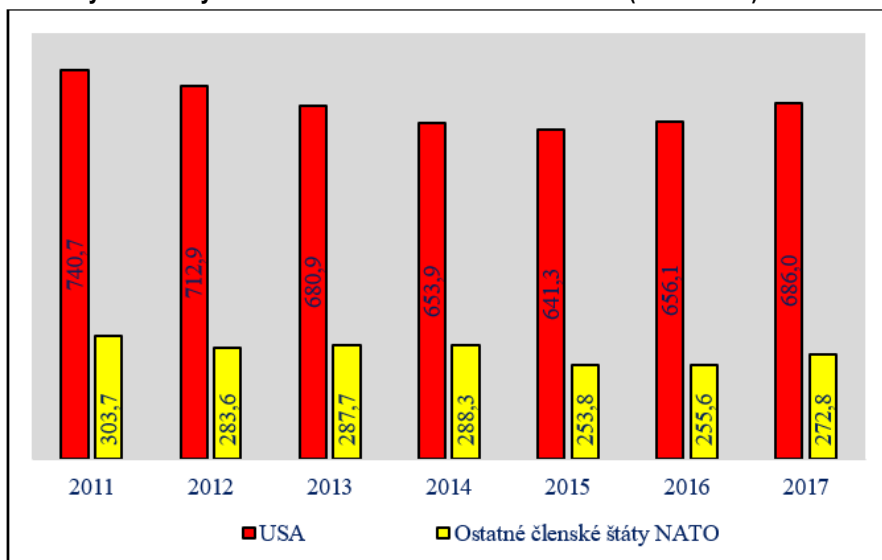
Zdroj: SIPRI, 2018

Zároveň sa predpokladá, že čínsky vojenský rozpočet predstihne súhrnný vojenský rozpočet európskych členských krajín NATO v r. 2020. **Gatesove** vyjadrenia fakticky indikujú, a údaje o výdavkoch na obranu to potvrdzujú, že Európa predstavuje pre NATO, resp. Spojené štáty „čierneho pasažiera“ (graf 3).

Aj napriek celému radu existujúcich problémov spojených okrem iného aj s poklesom výdavkov na obranu v európskych štátoch, je ale treba nazerať na stav zaisťovania európskej obrany a bezpečnosti zo širšieho uhla pohľadu. Európa má značný ekonomický potenciál, ktorý z nej činí mocnosť s globálnym vplyvom, aj keď nie je štátom. To pre ňu vytvára podmienky na zvládnutie jej kľúčovej úlohy v oblasti bezpečnosti a obrany, a to samostatnejšie reagovať na rastúcu nestabilitu v bezprostrednom okolí Európy v situácii, keď Spojené štáty postupne ustupujú z role primárneho zaisťovateľa jej bezpečnosti. Preto je dôležité nielen detailnejšie analyzovať hlavné európske deficity v obrannej a bezpečnostnej politike, ale zároveň aj naznačiť potenciálne možnosti a oblasti jej ďalšieho rozvoja.

Súbeh niekoľkých kríz v blízkosti európskych hraníc jasne ukazuje na nevyhnutnosť zvyšovania európskych obranných kapacít a spôsobilostí, hoci z politického a ekonomického hľadiska to pre vlády európskych krajín môže predstavovať veľmi zložitý a komplikovaný proces. Východiskový stav však nie je optimálny, pretože štatistiky vypovedajú pomerne jednoznačne o dlhodobej stagnácii obranných výdavkov európskych krajín. Problémom pritom je, že tento stav nadväzuje ešte na „predkrízovú“ dobu, kedy si po skončení studenej vojny európske krajiny vyberali tzv. mierovú dividendu, ktorá znamenala výrazný pokles vojenských rozpočtov v reakcii na nové bezpečnostné reálie v Európe.

Graf č. 3: Komparácia výšky výdavkov na obranu v Spojených štátoch amerických a ostatných členských štátoch NATO v rokoch 2011 až 2017 (v mld. USD)

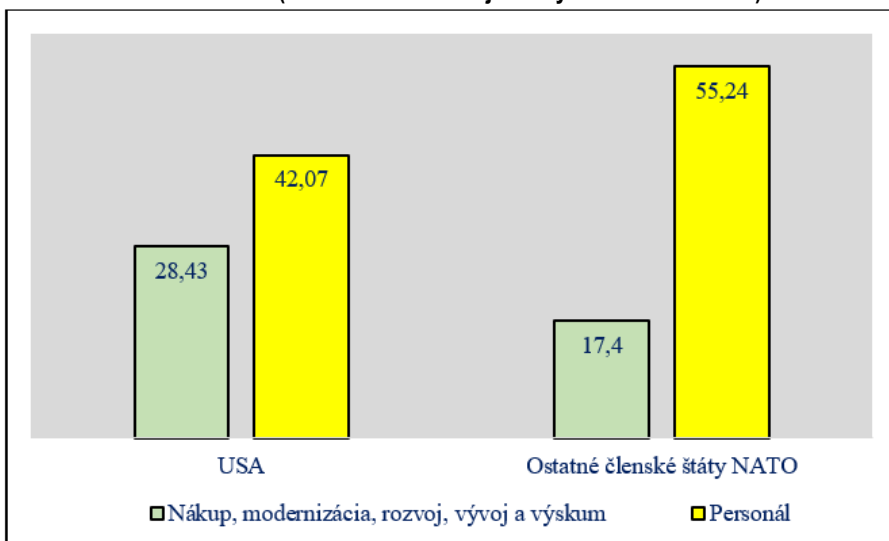

Zdroj: NATO, 2018

Problematická nie je len výška, ale aj štruktúra výdavkov na obranu. V rámci NATO by mali vlády jednotlivých členských krajín alokovať na nákup novej vojenskej techniky, zbraní, modernizáciu a rozvoj kapacít a spôsobilostí svojich ozbrojených síl (vrátane výdavkov na vývoj a výskum) 20 až 30 % z celkového objemu zdrojov určených na obranu. Skutočnosť je taká, že kým USA vyčlenili v roku 2017 na túto oblasť 28,43 %, ostatné členské krajiny Aliancie dosiahli v priemere úroveň len 17,40 % z celkovej čiastky na obranu. V oblasti personálu

je situácia podobná. Kým Spojené štáty vyčlenili v roku 2017 na personál 42,07 % zdrojov z celkového vojenského rozpočtu, zvyšní členovia NATO alokovali na personál až 55,24 % prostriedkov z celkového objemu zdrojov na obranu, pričom do tejto oblasti by malo smerovať 40 až 50 % z celkových výdavkov na obranu (graf 4).

Graf č. 4: Komparácia výšky výdavkov na nákup, modernizáciu, rozvoj, vývoj a výskumna na personál v Spojených štátoch amerických a ostatných členských štátoch NATO v roku 2017 (v % z celkového objemu výdavkov na obranu)

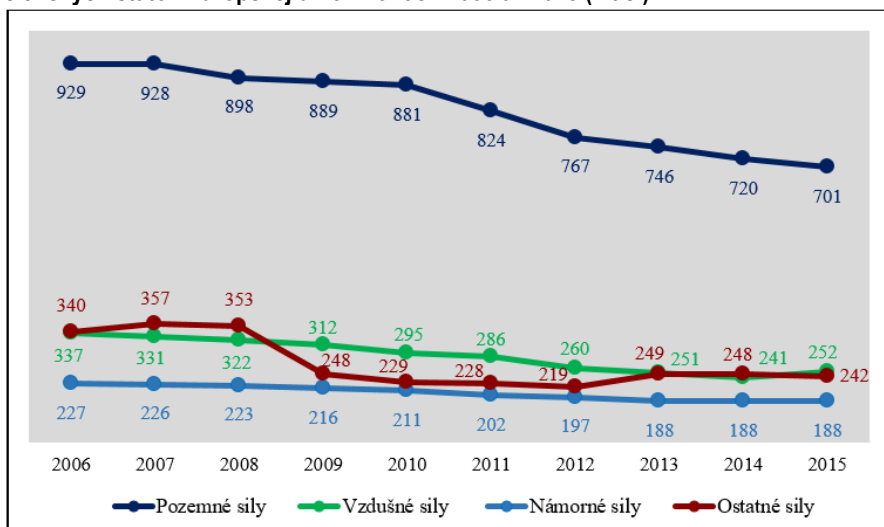

Zdroj: NATO, 2018

Vývojové trajektórie vojenských rozpočtov navyše signalizujú, že v Európe by sa podľa prepočtov **Claudie Majorovej** a **Christiana Möllinga** mohli po roku 2020 objaviť „bonsajové armády“, ktoré by sa dobre vynímali iba na vojenských prehliadkach pri príležitosti štátnych sviatkov. (Major, Mölling, 2013) Vlády európskych krajín nielenže z rozpočtových dôvodov stále znižujú počty vojakov a to aj napriek rastúcim bezpečnostným hrozbám, ale sú tiež stále menej ochotné nasadzovať svojich vojakov v zahraničných operáciách. Podľa údajov Európskej obrannej agentúry, kým v roku 2006 bolo v operáciách NATO, EÚ, OSN a na národnej báze nasadených 4,6 % z celkového počtu 1 833 000 vojakov, v roku 2015 to už bolo len 2,2 % z celkového počtu 1 383 000 vojakov (graf 5) (EDA, 2017).

K masívnejšiemu nasadzovaniu vojakov v zahraničných operáciách sú z európskych krajín najviac ochotné fakticky iba Francúzsko a Veľká Británia s možnou podporou iba niekoľkých spojencov. Prejavilo sa to napr. v operácii proti **Kaddáfího** režimu v Líbyi v roku 2011, ktorej sa okrem Francúzska a Veľkej Británie ako lídrov operácie zúčastnili iba štyri európske členské štáty NATO (Belgicko, Holandsko, Nórsko a Španielsko) spolu so Švédskom. Účasť naopak odmietlo Nemecko, ktoré sa pri hlasovaní v Bezpečnostnej rade OSN zdržalo pri hlasovaní o rezolúcii povoľujúcej použitie vojenskej sily spolu s Ruskom a Čínou. Výsledky líbyjskej operácie však tiež neboli vôbec presvedčivé. Negatívne následky pretrvávajú dodnes a z Líbye sa po zvrhnutí **Kaddáfího** fakticky stal „zlyhávajúci štát“.

Graf č. 5: Prehľad znižovania počtov vojenského personálu ozbrojených síl členských štátov Európskej únie v rokoch 2006 až 2015 (v tis.)

Zdroj: EDA, 2016

Schopnosť či ochota nasadzovať vojenské jednotky európskych krajín v zahraničných operáciách je limitovaná aj politickou nerozhodnosťou a nekoordinovanosťou v rámci samotnej EÚ, resp. jej inštitúcií a členských krajín. Najviditeľnejším príkladom je pôsobenie európskych bojových skupín (EU Battle Groups – ďalej len EÚ BG) (bližšie pozri: Ivančík, 2010). V roku 2003 viedlo Francúzsko prvú vojenskú operáciu EÚ, operáciu Artemis v Demokratickej

republike Kongo, ktorá práve vznik EÚ BG inšpirovala. Od tej doby však nikdy k nasadeniu EÚ BG nedošlo, aj keď sa objavila príležitosť urobiť tak minimálne v prípade vojenskej intervencie v Mali, Stredoafrickej republike alebo v Čade (bližšie pozri: Ivančík, Jurčák, 2013).

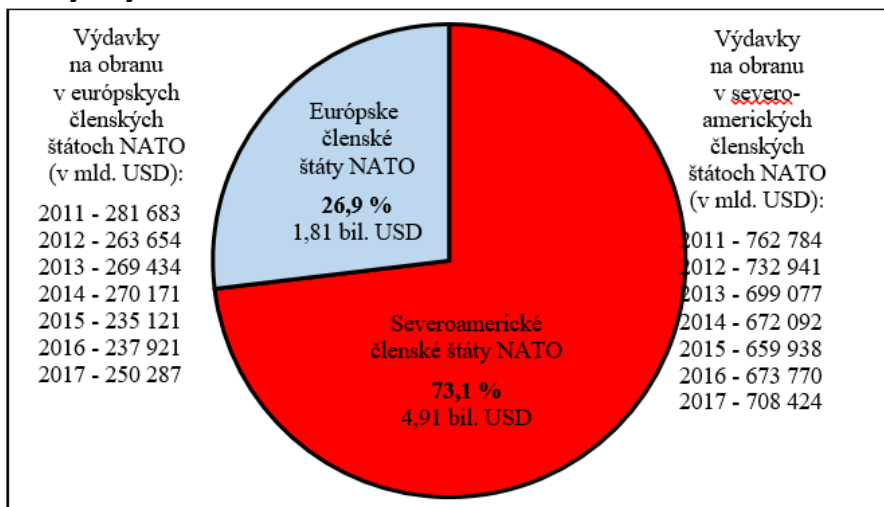
Pri takomto nesúlade je potom s pokusmi o integráciu a racionalizáciu obranných zdrojov, kapacít a spôsobilostí medzi členskými štátmi EÚ predovšetkým v podobe konceptu „pooling and sharing“ veľmi zložitá úloha. Primárne ide pri realizácii tohto konceptu napr. o spoločné nákupy vojenskej techniky, jej spoločnú prevádzku, zabezpečenie spoločnej logistiky v operáciách a pod. (EDA, 2013) Presadiť fungovanie konceptu „pooling and sharing“ však naráža na celý rad prekážok. Koncept totiž môže byť výhodný pre menšie krajiny, ale na druhej strane to isté nemusí platiť pre veľké členské krajiny vydávajúce na obranu vyššie prostriedky, ktoré by mohli koncept považovať za niečo, čo obmedzuje ich vlastné vojenské schopnosti.

V Európe taktiež neexistuje jednotný, konsolidovaný a konkurenčný obranný trh. Národný protekcionizmus je tak jednou z príčin pomerne zlého stavu európskych obranných schopností a kapacít. Určitý krok vpred z hľadiska zdieľania schopností a spôsobilostí európskych členských štátov NATO predstavuje iniciatíva Nemecka v rámci Aliancie – koncept „Framework Nations“. (CSS, 2018) Cieľom konceptu je koordinovanou spoluprácou pri implementácii cieľov obranného plánovania NATO lepšie využiť potenciál veľkých i menších európskych krajín a vytvoriť niekoľko spoločných zoskupení, ktoré by disponovali vyváženým a zocvičeným súborom schopností a kapacít. „Framework Nations“ tak môže byť jedným zo spôsobov, ako si Európa môže zachovať pozíciu vojensky relevantného partnera Spojených štátov. (Kramer, 2014)

Naplnenie tohto konceptu a z neho vyplývajúcich cieľov však závisí aj od schopnosti a ochoty Európy primerane prispievať a podieľať sa na celkových výdavkoch na obranu v rámci NATO. Štatistické údaje nie sú pre Európu veľmi priaznivé. Kým severoamerickí alianční partneri vyčlenili v druhej dekáde 21. storočia v rokoch 2011 až 2017 na obranu cca 4,91 bilióna dolárov, čo predstavuje viac ako 73-percentný podiel, tak európske členské štáty iba 1,81 bilióna dolárov, čo predstavuje menej ako 27-percentný podiel na celkových výdavkoch na obranu v rámci Aliancie (graf 6). Európski politici a diplomati síce priznávajú, že nepomer medzi severoamerickými a európskymi výdavkami nie je z dlhodobého hľadiska udržateľný, ale návrat k stavu z čias studenej vojny by znamenal nárast obranných rozpočtov európskych členov približne o 150

miliárd dolárov, čo je však pre Európu v najbližších rokoch politicky a ekonomicky nepriechodný variant.

Graf č. 6: Prehľad podielu severoamerických a európskych členských štátov na celkových výdavkoch na obranu v rámci NATO v rokoch 2011 až 2017

Zdroj: NATO, 2018

2 Rast výdavkov na obranu ako jeden z primárnych predpokladov zvyšovania úrovne európskej obrany a bezpečnosti

Súčasný pohľad politikov na zdrojové zabezpečenie obrany a bezpečnosti môže byť ovplyvnený konfliktom, ktorý pomerne nečakane vypukol v strategickej blízkosti NATO a EÚ, na Ukrajine. Pre Úniu i Alianciu sa stal tento konflikt po dvoch dekádach bezproblémového rozširovania ich vplyvu na východ a juh Európy, s iba politickým odporom Ruska, šokom, ktorý naplno odkryl vojenskú zraniteľnosť a nepripravenosť ozbrojených síl európskych členských krajín NATO na prípadnú vojenskú hrozbu.

Jednotky ozbrojených síl európskych členských krajín Aliancie síce v posledných dvadsiatich piatich rokoch participovali na zahraničných vojenských operáciách v krízových oblastiach sveta, avšak išlo o obmedzené konflikty (bližšie pozri: Kazanský, 2011), v ktorých malo NATO jasnú prevahu a fakticky diktovalo ich priebeh. Sústreďenie sa na budovanie a podporu expedičných

vojenských jednotiek spolu s postupným znižovaním počtov vojakov a kapacít ozbrojených síl z dôvodu rozpočtových škrtov spôsobilo, že teritoriálna obrana bola v priebehu uplynulých dvoch dekád čím ďalej tým viac zanedbávaná. Výsledkom toho je roztrieštená organizácia nezocvičených, nezladených síl európskych partnerov a ťažkopádne politické rozhodovanie. Pred NATO sa tak v súvislosti s konfliktom na Ukrajine a politikou Ruska objavili tri urgentné úlohy: a) zastaviť trend znižovania výdavkov na obranu v európskych členských štátoch Aliancie a začať ich zvyšovať, b) presvedčiť Spojené štáty o relevantnosti NATO, resp. európskeho priestoru, c) ukázať novým členom NATO (t. j. tým, ktorí do neho vstúpili po roku 1999), že Severoatlantický pakt pre nich predstavuje záruku zaistenia bezpečnosti.

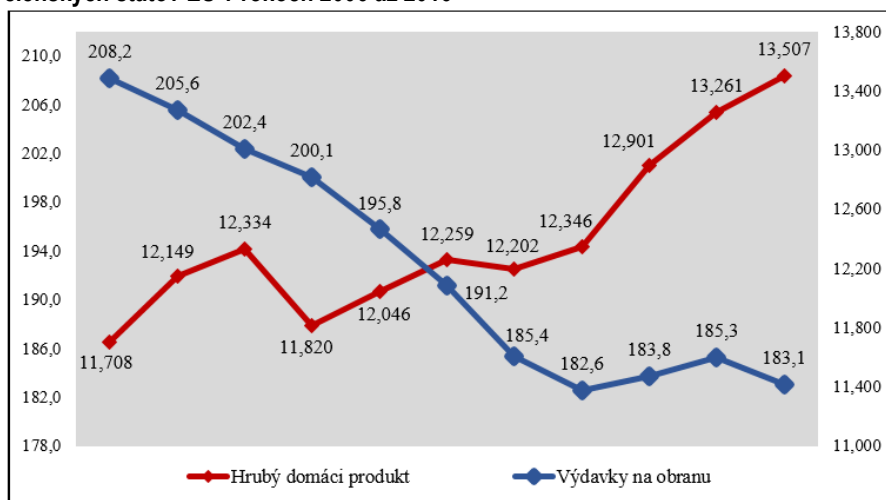
Summit NATO vo Walese začiatkom septembra 2014 ako jedno z hlavných východísk stanovil potrebu kontinuálne navyšovať obranné výdavky. V tomto smere bolo prijaté záväzné stanovisko, ktorým zostala vymedzená úroveň 2 % HDP ako primárny predpoklad na zabezpečenie akcieschopnosti Aliancie. Prijatá deklarácia jasne definovala podmienky jej dosiahnutia: u štátov, ktoré sa nachádzajú pod úrovňou 2 %, zastaviť akékoľvek ďalšie znižovanie, previazať zvýšenie rozpočtu na obranu s reálnym rastom HDP a dosiahnuť požadovanú úroveň 2 % HDP v priebehu jednej dekády. S tým súvisí aj požiadavka, aby v tom istom časovom rámci došlo ku zvýšeniu nákladov na nákupy novej techniky a zbraní, modernizáciu, rozvoj, vývoj a výskum na úroveň 20 % alebo aj viac v rámci celého rozpočtu na obranu. (NATO, 2014) Nasledujúce summity Aliancie v rokoch 2016 vo Varšave a 2018 v Bruseli⁵ tieto záväzky potvrdili.

Napriek negatívnym zmenám a trendom v bezpečnostnom prostredí na východe Európy nie je možné vylúčiť nižšiu mieru ochoty a pripravenosti vlád viacerých európskych členských krajín NATO rešpektovať svoje záväzky pri zabezpečovaní kolektívnej obrany. Realie ekonomického vývoja v Európe, ktorá

⁵ V súvislosti s júlovým summitom v Bruseli je dôležité spomenúť, že EÚ a NATO sa na vzájomnom rokovaní dohodli, že budú spoločne bojovať proti novým bezpečnostným hrozbám. Zamerajú sa pritom hlavne na oblasti: vojenská mobilita, kybernetická bezpečnosť, hybridné hrozby, boj proti terorizmu a ženy a bezpečnosť. Donald Tusk vyhlásil po úspešných rokovaníach na summite NATO: „Európskych občanov chceme chrániť všetkými možnými dostupnými prostriedkami a niet lepšieho partnera než NATO. Z toho dôvodu sme sa dnes dohodli na posilnení väzieb medzi EÚ a NATO v kľúčových oblastiach.“ Generálny tajomník Severoatlantickej aliancie Jens Stoltenberg zasa vyhlásil: „Vitame snahu EÚ o posilnenie európskej bezpečnosti a obrany s cieľom lepšie chrániť Uniu a jej občanov a prispieť k mieru a stabilite v regióne a za jeho hranicami.“ (EÚ, 2016)

sa po niekoľkoročnej ekonomickej kríze a stagnácii ešte stále nedostala do obdobia naozaj zdravého a dynamického ekonomického rastu indikujú, že dosiahnuť úroveň 2 % HDP na obranu bude aj v horizonte jednej dekády pre niektoré krajiny nielen veľmi zložitá, ale aj ťažko splniteľná. Potvrdzujú to aj údaje o výške HDP a výdavkov na obranu v krajinách EÚ (graf 7).

Graf č. 7: Prehľad výšky HDP (v bil. EUR) a výdavkov na obranu (v mld. EUR) v členských štátoch EÚ v rokoch 2006 až 2016

Zdroj: EDA, 2017

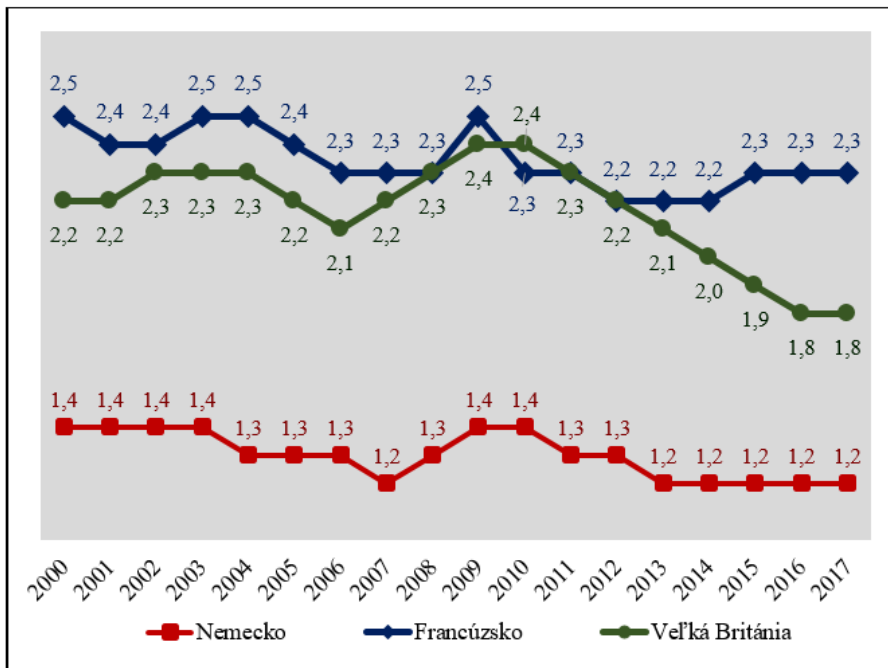
Vôľa a ochota k navyšovaniu výdavkov na obranu je ovplyvnená nielen ekonomikou, ale aj geografiou. Väčšia je u krajín ako sú Poľsko a pobaltské krajiny, ktoré sa cítia bezprostredne ohrozené „ruskou hrozbou“, menšia je na južnom európskom krídle, napr. v Španielsku, Portugalsku alebo Taliansku, kde vôbec nevnímajú „ruskú hrozbu“ ako urgentnú a kde je navyše zvyšovanie obranných výdavkov v kontexte veľkých rozpočtových problémov politicky veľmi ťažké, v podstate nereálne. (Ušiak, 2018) Potreba zachovať štandardy sociálneho štátu, zvyšovať sociálne výdavky, okrem iného aj z dôvodu nepriaznivého demografického vývoja vo väčšine európskych krajín (rýchlejšieho starnutia európskej populácie) ale obmedzuje vôľu a ochotu k navyšovaniu obranných výdavkov aj u ostatných európskych členských štátov NATO, vrátane tých najväčších: Francúzska, Veľkej Británie alebo Nemecka.

Od týchto troch krajín pritom najvýraznejšie závisí, ako silným vojenským aktérom môže byť Európa. Doterajší model rozdelenia rolí, kedy je Nemecko „ekonomickým motorom“ EÚ a Francúzsko s Veľkou Britániou európskymi vojenskými lídrami, sa stáva neudržateľným. Čiastočne to môže ovplyvniť konflikt na Ukrajine, ale nemožno opomenúť ani ďalšie faktory. Obaja vojenslí lídri sú oslabení: Francúzsko svojou vojenskou prítomnosťou a operáciami v Afrike a Veľká Británia hlavne v Afganistane. Tá má navyše aktuálne zviazané ruky vnútropolitickými problémami týkajúcimi sa jej vystúpenia z EÚ. K slovu sa by sa tak mal oveľa viac dostávať politicky a ekonomicky najsilnejší európsky štát – Nemecko.

Signálom v tomto smere boli slová nemeckého prezidenta **Joachima Gaucka** na mníchovskej bezpečnostnej konferencii, kde povedal, že *„Európa NATO potrebuje a práve v čase, keď už Spojené štáty nebudú môcť dávať stále viac, bude musieť Nemecko a jeho európski partneri za svoju obranu a bezpečnosť prebrať viac zodpovednosti.“* (Gauck, 2014) V prípade Nemecka tieto slová platia, ak vezmeme do úvahy podiel výdavkov na obranu na národnom HDP v Nemecku, Francúzsku a Veľkej Británii (graf 8). Presadiť väčšiu bezpečnostnú angažovanosť Nemecka na európskej i celosvetovej úrovni však nie je vôbec jednoduché vzhľadom na nejednoznačnú pozíciu nemeckej verejnosti a významnej časti politickej elity. Tá je aj s ohľadom na tragickú skúsenosť s dvomi svetovými vojnami v minulom storočí, v ktorých Nemecko hralo rolu ich podnecovateľa, čo sa pre neho vždy skončilo katastrofou, naladená skôr pacifisticky a je proti väčšiemu priamemu zapojeniu Nemecka do ozbrojených konfliktov vo svete.

Rezervovanosť k zapájaniu sa do ozbrojených konfliktov sa však objavuje už aj v USA. Prieskumy verejnej mienky ukázali, že Američania považujú za najväčšie problémy nezamestnanosť, vzrastajúcu spoločenskú a sociálnu nerovnosť, znižujúcu sa kvalitu školstva, starnutie infraštruktúry a v záujme zmeny týchto negatív si želajú obmedzenia vo výdavkoch na obranu a stiahnutie amerických vojsk z miest ich nasadenia. Väčšina Američanov si myslí, že najmä na Irak a Afganistan sa vynaložilo príliš veľa prostriedkov, pretieklo tam veľa krvi a bola to len strata času. Aktuálne vidia vojenské výdavky ako niečo, čo poškodzuje ich životnú úroveň. (Kupchan, 2014)

Graf č. 8: Prehľad výšky výdavkov na obranu v Nemecku, Francúzsku a Veľkej Británii v rokoch 2000 až 2017 (v % HDP)

Zdroj: SIPRI, 2018

Záver

Napriek vyššie uvedeným informáciám transatlantická bezpečnostná spolupráca stále zostáva osou, prostredníctvom ktorej je možné vojenským i nevojenským bezpečnostným hrozbám a prípadným krízam či dokonca konfliktom čeliť spoločne. Európa naďalej zostáva pre Spojené štáty najbližším spojencom a platí to aj opačne. Transatlantické spojenectvo totiž vychádza nielen zo spoločných hodnôt, historických a bezpečnostných väzieb spájajúcich oba brehy Atlantiku, ale aj zo silnej ekonomickej previazanosti, a to aj napriek už prijatým alebo zamýšľaným ekonomickým opatreniam **Trumpovej** administratívy s cieľom chrániť americký trh. Zmienenu ekonomicke previazanosť možno najlepšie dokumentovať tým, že medzi EÚ a USA každý deň prebieha obchod s tovarmi a službami za vyše dve miliardy eur a vzájomné priame investície dosahujú hodnotu takmer tri bilióny eur. Súčasne, EÚ a USA

aktuálne spoločne vytvárajú takmer polovicu svetového HDP (celkovo 47 %, z toho EÚ vyše 25 % a USA vyše 21 %) a realizujú skoro tretinu objemu celkového svetového obchodu, z toho EÚ 17 % a USA 13,4%. (WB, 2018)

Medzi zásadné otázky, ktoré je potrebné vzhľadom na postupne sa zhoršujúce globálne bezpečnostné prostredie a rast bezpečnostných hrozieb v prvých dvoch dekádach 21. storočia vyriešiť, resp. zodpovedať, patria tie, ktoré dajú odpoveď na to, akú podobu bude mať táto transatlantická ekonomická previazanosť v bezpečnostnej oblasti v nasledujúcich rokoch, alebo ako bude Európa reagovať na vzniknuté bezpečnostné výzvy a prebiehajúce zmeny v bezpečnostnej situácii v jej okolí. Bude sa aj naďalej na európskej úrovni viac formálne diskutovať a deklarovať ako reálne konať v oblasti zvyšovania úrovne obrany a bezpečnosti Európy? Bude sa Európa aj naďalej spoliehať na Spojené štáty ako garanta európskej obrany a bezpečnosti a väčšina krajín zotrvať v pozícii čiernych pasažierov, alebo si zodpovední konečne uvedomia, že je najvyšší čas investovať do zvyšovania obranných schopností, kapacít a úrovne spôsobilostí ozbrojených síl európskych členských štátov NATO a EÚ?

Do úvahy, prirodzene, pripadá niekoľko scenárov ďalšieho vývoja. Tie optimistické by mohli spočívať v tom, že európski politici si uvedomia súčasnú bezpečnostnú realitu a namiesto „pekných“ slov začnú konečne už aj reálne konať, aby Európa bola schopná reagovať na nové bezpečnostné výzvy a zaistiť si sama vlastnú obranu a bezpečnosť. Realistickejšie scenáre ďalšieho vývoja by mohli vychádzať zo vzájomne výhodnej transatlantickej spolupráce. Tá by bola podľa **Keohana** založená na troch úrovniach: 1. NATO by mohlo garantovať teritoriálnu obranu; 2. EÚ by mohla ako vedúci aktér zabezpečovať operácie v susedstve Európy, kde nemajú záujmy Spojené štáty a 3. NATO by mohlo operovať mimo hraníc Európy. Z toho vyplýva, že EÚ by mohla zväziť zvýšenie svojej úlohy v troch oblastiach: 1. ochrana obchodných ciest a prístupu k zdrojom; 2. reakcia na krízu v najbližšom susedstve EÚ a 3. sústredenie sa na vonkajšie aspekty vnútornej bezpečnosti, akými sú organizovaný zločin a terorizmus. (Keohane, 2013) Pesimistický scenár by spočíval v tom, že európske krajiny by sa aj naďalej „hrali predovšetkým na vlastnom piesočku“ a väčšina z nich aj naďalej zotrávala, aj napriek sľubom z posledných summitov NATO, v pozíciách čiernych pasažierov.

V prípade eskalácie napätia a ďalšieho zhoršenia bezpečnostnej situácie na východe alebo juhu Európy, prípadne zhoršenia bezpečnostného prostredia v regiónoch susediacich s Európou alebo celkového zhoršenia globálneho

bezpečnostného prostredia nie je vylúčený ani celkom iný scenár ďalšieho vývoja. Európa v každom prípade má, aj napriek niektorým limitom, potenciál na to, aby čelila súčasným bezpečnostným hrozbám a výzvam a oveľa významnejším spôsobom sa podieľala na deľbe bezpečnostných rolí. Zároveň má na to, aby v prípade širokého európskeho konsenzu dokázala v budúcnosti po dobudovaní niektorých zatiaľ chýbajúcich vojenských kapacít a spôsobilostí pôsobiť ako globálny bezpečnostný aktér. Samozrejme to len za predpokladu, že si nielen politici, ale aj bežní obyvatelia uvedomia, že obrana a bezpečnosť nie sú zadarmo.

Literatúra:

- ACINI, M. 2007. *European Union Politics*. Oxford : Oxford University Press, 2007, 2. vyd. 496 s. ISBN 978-0-19928-195-4.
- ARVIDSON, J. 2006. *European Union: Power and Policy Making*. Gloucestershire : Psychology Press, 2006. 406 s. ISBN 978-0-41535-814-9.
- BARIČIČOVÁ, Ľ. – PAJPACHOVÁ, M. 2016. Policajná organizácia ako garant vnútornej bezpečnosti. In *Právni a bezpečnostní prostředí Evropské unie v teritoriální optice vybraných zemí středoevropského prostoru*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2016. s. 18 - 26, celkový počet strán 114, ISBN 978-80-7556-005-6.
- BARIČIČOVÁ, Ľ. 2017. Stratégia policajnej organizácie ako dôležitá súčasť soft security. In *Bezpečné Slovensko a Európska únia 2017*. Košice: Vysoká škola bezpečnostného manažérstva v Košiciach, 2017. s. 31 - 47, celkový počet strán 622. ISBN 978-80-8185-025-7.
- BAZALUK, O. 2017. The Problem of War and Peace: a Historical and Philosophical Analysis. In *Philosophy and Cosmology*, roč. 18, č. 1/2017, s. 85-103.
- BILMES, L. 2013. *The Financial Legacy of Iraq and Afghanistan: How Wartime Spending Decisions Will Constrain Future National Security Budgets*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.hks.harvard.edu/publications/financial-legacy-iraq-and-afghanistan-how-wartime-spending-decisions-will-constrain>> [cit. 2019-02-22]
- CSS. 2018. *NATO's Framework Nations Concept*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.css.ethz.ch/en/center/CSS-news/2017/12/natos-framework-nation-concept.html>> [cit. 2019-02-24]

- DANILYAN, O. - DZEBAN, A. 2019. Space Law at 21st Century: The Security Issues. In *Philosophy and Cosmology*, roč. 22, č. 1/2019, s. 6-15.
- EDA. 2013. *Pooling & Sharing*. [online] Dostupné na internete: <https://www.eda.europa.eu/docs/default-source/eda-factsheets/final-p-s_30012013_factsheet_cs5_gris> [cit. 2019-02-24]
- EDA. 2017. *Defence Data 2006 - 2016*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.eda.europa.eu/info-hub/publications/publication-details/pub/defence-data-2006-2016>> [cit. 2019-02-23]
- EÚ. 2014. *Samit NATO, Varšava, Poľsko 7. - 8. júla 2014*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/meetings/international-summit/2016/07/08-09/>> [cit. 2019-03-05]
- EÚ. 2016. *Samit NATO, Brusel, 11. - 12. júla 2016*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.consilium.europa.eu/sk/meetings/international-summit/2018/07/11-12/>> [cit. 2019-03-05]
- GATES, R. M 2010. *Secretary of Defense Speech*. NATO Strategic Concept Seminar (Future of NATO) [online]. Dostupné na internete: <http://archive.defense.gov/speeches/speech.aspx?speech_id=1423> [cit. 2019-02-23]
- GAUCK, J. 2014. *Germany's role in the world: Reflections on responsibility, norms and alliances*. [online]. Dostupné na internete: <<https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Downloads/DE/Reden/2014/01/140131-Muenchner-Sicherheitskonferenz-Englisch.pdf?blob=publicationFile>> [cit. 2019-02-25]
- HLAVÁČEK, P.2018. New Security Strategy and Contemporary Paradigm of US Foreign Policy. In *Obrana a strategie*, roč. 18, č. 1, 2018, ISSN 1214-6463, s. 5-20.
- IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. 2013. *Peace Operations of International Crisis Management*. Ostrowiec Świetokrzyski, Poland : Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Św., 2013. 182 s. ISBN 978-83-936652-6-6.
- IVANČÍK, R. 2010. *Bojové skupiny – vojenský nástroj krízového manažmentu Európskej únie*. In *Krízový manažment*, 2010, roč. 9, č. 2, s. 53 - 57. ISSN 1336-9202.
- IVANČÍK, R. 2011. *Fenomén zvaný globalizácia*. In *Vojenské reflexie*, 2011, roč. 6, č. 1, s. 32 - 49. ISSN 1336-9202.
- IVANČÍK, R. 2012. Analýza aktuálnych trendov vo výdavkoch na obranu v krajinách EÚ pod vplyvom globálnej hospodárskej a finančnej krízy. In *Vojenské reflexie*, 2012, roč. 7, č. 2, s. 7 - 21. ISSN 1336-9202.

- JURČÁK, V. 2013. Asymetrické hrozby v bezpečnostnom prostredí 21. storočia. In *Bezpečnostné fórum 2013 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2013, s. 614 - 623. ISBN 978-80-557-0497-5.
- KAZANSKÝ, R. 2011. *Bezpečnostná politika IV. – Teória konfliktov*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2011. 115 s. ISBN 978-80-557-0250-6.
- KAZANSKÝ, R. 2015. *The Theory of Conflicts*. Banská Bystrica : Belianum – vydavateľstvo UMB, 2015. 186 s. ISBN 978-80-557-0970-3.
- KEOHANE, D. 2013. *European less able, Americans less willing?* [online] Dostupné na internete: <<http://www.gmfus.org/publications/europeans-less-able-americans-less-willing>> [cit. 2019-02-27]
- KOBLEN, I. – SZABO, S. – BUČKA, P. 2011. *Obranné spôsobilosti, výskum, vyzbrojovanie a obranný priemysel v kontexte Európskej spolupráce*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2011. 380 s. ISBN 978-80-8040-432-1.
- KRAMER, F. D. 2014. *NATO's Framework Nations: Capabilities for an Unpredictable World*. [online]. Atlantic Council. 2014. Dostupné na internete: <https://www.atlanticcouncil.org/images/publications/NATOs_Framework_Nations.pdf> [cit. 2019-02-24]
- KUPCHAN, Ch. 2014. *Without a Captain at the Helm: Statecraft in a Multipolar World*. [online]. Dostupné na internete: <<http://henryjacksonsociety.org/2014/01/23/20808>> [cit. 2019-02-25]
- MAJOR, C. – MÖLLING, CH. 2013. The Dependent State(s) of Europe: European Defence in Year Five of Austerity. In Biscop, S. – Fiott, D. *The State of Defence in Europe: State of Emergency*, s. 13 – 18. Brussels : Egmont – The Royal Institute for International Relations – Academia Press, 2013. 90 s. ISBN 978-90-382-2266-0.
- MAREK, J. 2017. Globalizácia ako aktér medzinárodnej bezpečnosti 21. storočia. In *Národná a medzinárodná bezpečnosť – zborník z 8. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála Milana Rastislava Štefánika, 2017. s. 297 - 303. ISBN 978-80-8040-551-9.
- MILLER, A.D. 2016. *Aaron David Miller shares six-point commentary on America's current foreign policy*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.judsonsmartliving.org/blog/aaron-david-miller-shares-six-point-commentary-on-americas-current-foreign-policy/>> [cit. 2019-02-22]

- NATO. 2014. *Wales Summit Declaration*. [online] Dostupné na internete: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm> [cit. 2019-02-24]
- NATO. 2018. *Defence Expenditures of NATO Countries (2011-2018)*. [online] Dostupné na internete: <https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_156770.htm> [cit. 2019-02-23]
- NATOAKTUAL.CZ. 2016. *Nejistotu summit NATO ve Varšave neodvál*. [online] Dostupné na internete: <http://www.natoaktual.cz/nejistotu-summit-nato-ve-varsave-neodval-f1v-/na_analyzy.aspx?c=A160725_144014_na_analyzy_m02> [cit. 2019-03-05]
- NEČAS, P. – IVANČÍK, R. 2011. *Globalizácia, obrana a bezpečnosť*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, 2011. 190 s. ISBN 978-80-8040-425-3.
- NEČAS, P. – KOLLÁR, D. 2018. Bezpečnostná stratégia EÚ a jej význam pre sektorovú bezpečnosť. In *Medzinárodné vzťahy 2018: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky - zborník príspevkov z 19. medzinárodnej vedeckej konferencie*. Smolenice 29. – 30. 11. 2018. Bratislava : Ekonomická univerzita, Fakulta medzinárodných vzťahov, 2018. s. 519 - 529. Celkový počet strán 782. ISBN 978-80-225-4602-7.
- NEČAS, P. – UŠIAK, J. 2011. *Nový prístup k bezpečnosti štátu na začiatku 21. storočia*. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2011. 166 s. ISBN 978-80-8040-401-7.
- ONDRIA, P. – KOLLÁR, D. 2011. Vplyv globalizácie na národnú bezpečnosť. In *Bezpečnostné fórum 2011 – zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie*. Banská Bystrica : Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov Univerzity Mateja Bela, 2011, s. 18-22. ISBN 978-80-557-0136-3.
- SIPRI. 2018. *SIPRI Military Expenditure Database*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.sipri.org/databases/milex>> [cit. 2019-02-23]
- ŠIKULA, M. 2005. K metodologickým východiskám ponímania fenoménu globalizácie. In *Ekonomický časopis*, 2005, roč. 53, č. 7, s. 663-679. ISSN 0013-3035.
- UŠIAK, J. 2018. Slovakia's perspective on NATO. In *Communist and Post-Communist Studies*, roč. 51, č. 2, 2018. s. 125-137. ISSN 0967-067X. doi.org/10.1016/j.postcomstud.2018.04.004
- WB. 2018. *World Bank Economic Data*. [online] Dostupné na internete: <<http://www.worldbank.org>> [cit. 2019-02-25]